

Sandomierz jako ośrodek handlu lokalnego i regionalnego w XVI wieku

Patryk Kuc, Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Jagielloński
patryk.kuc@doctoral.uj.edu.pl

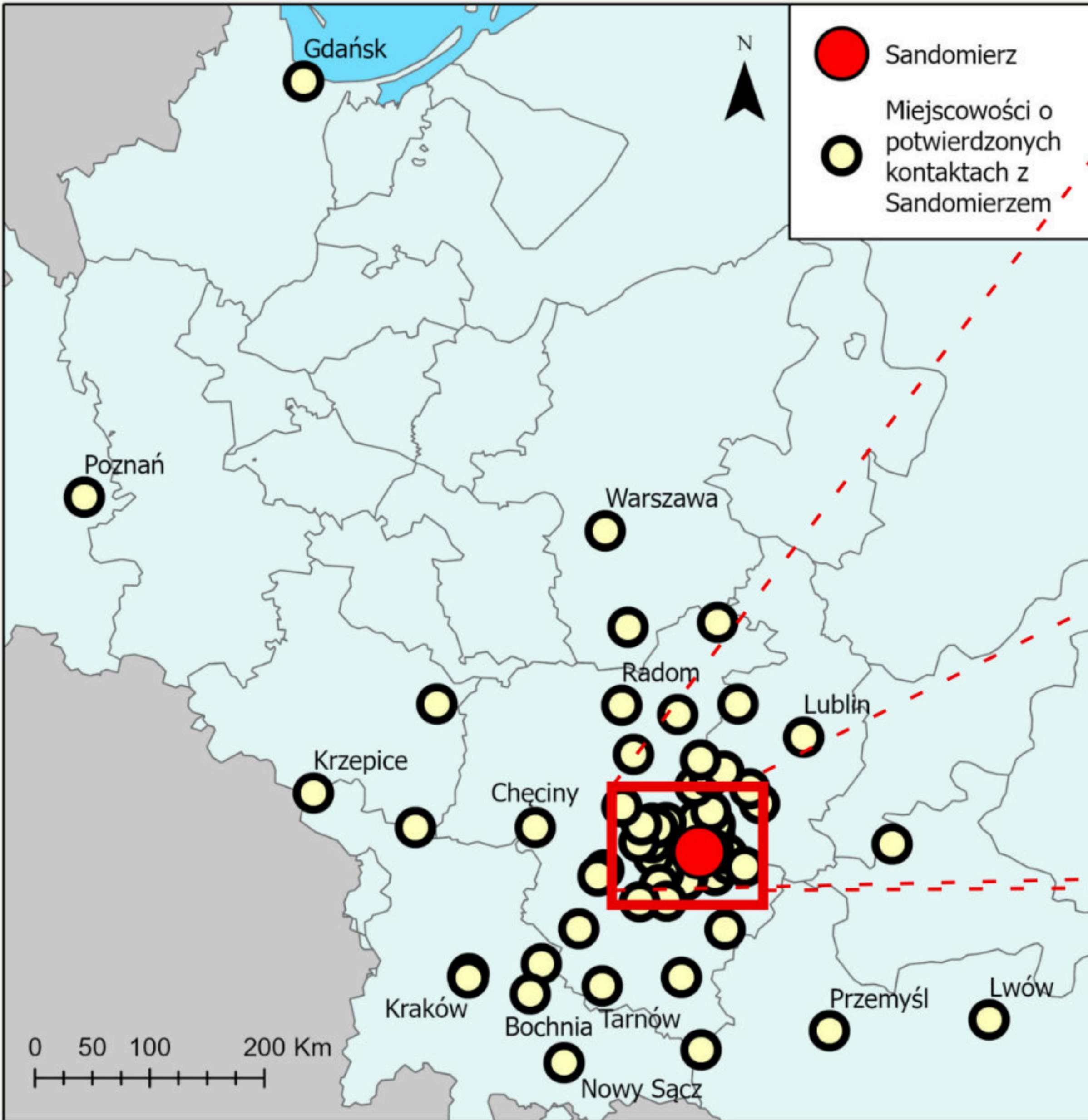
Problem znaczenia miast małych i średnich w handlu lokalnym oraz regionalnym w epoce wczesnonowożytnej jest przedmiotem zainteresowania historyków od dziesięcioleci (Braudel 1976, Dyer 2008, Małecki 1968). W ostatnim czasie coraz częściej zwraca się uwagę na ekonomiczną podmiotowość nawet niewielkich ośrodków o teoretycznie peryferyjnym położeniu (Miodunka 2017). Takie wnioski płyną też z przeprowadzonych przeze mnie badań dotyczących kilku miast województwa sandomierskiego, między innymi Pilzna oraz Tuchowa. W tym obszarze wciąż jednak pozostaje jeszcze sporo pytań, na które nie udało się znaleźć zadowalających odpowiedzi. Jaki był wpływ miasta na otaczające go obszary? Jak duży był zasięg i intensywność kontaktów prowadzonych przez mieszczan? Jak rozległa była strefa bezpośredniego ekonomicznego zaplecza miasta? Na pytania te postaram się odpowiedzieć na przykładzie Sandomierza – największego ośrodka regionu, znacznie jednak mniejszego od głównych centrów ekonomicznych XVI-wiecznej Rzeczypospolitej.

Źródła danych

Podstawowym źródłem podczas prowadzonych przeze mnie badań były księgi sandomierskich organów miejskich oraz instytucji kościelnych, zgromadzone w zasobach Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu. W mniejszym zakresie korzystałem też z ksiąg miejskich innych miast, na przykład wspomnianego już Tuchowa, pozostających w dyspozycji Archiwum Narodowego w Krakowie.

Metody badawcze

W dostępnym materiale źródłowym poszukiwałem wzmianek na temat XVI-wiecznych kontaktów pomiędzy mieszczanami i przedmieszczanami Sandomierza a mieszkańcami innych miejscowości. Następnie przy użyciu serwisu Google Maps wyliczałem dystans, który należało przebyć, by najkrótszą drogą przejść z Sandomierza do danej wsi lub miasta.

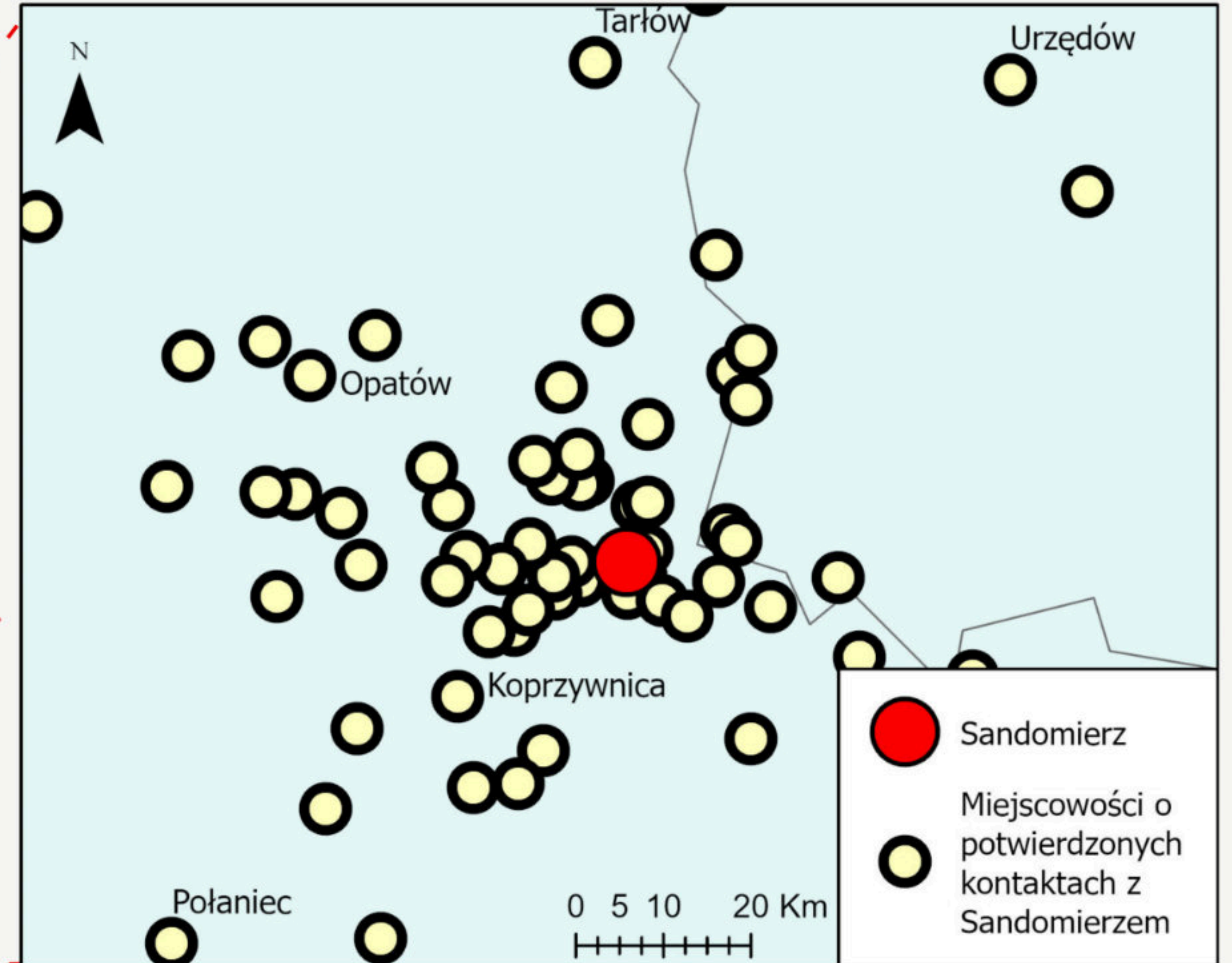

Ryc. 1. Miejscowości o potwierdzonych kontaktach z Sandomierzem. Opracowanie własne na podstawie danych wektorowych z portalu Atlas Fontium oraz materiału źródłowego.

Tab. 1. Kontakty Sandomierza z innymi miejscowościami.

Odległość od Sandomierza	Liczba miejscowości	Liczba kontaktów	Kontakty z miastami [%]	Kontakty z wsiami [%]
(0, 10>	21	51	0,00	100,00
(10, 20>	15	29	41,38	58,62
(20, 30>	15	40	65,00	35,00
(30, 40>	8	14	50,00	50,00
(40, 50>	3	5	80,00	20,00
(50, 60>	6	18	83,33	16,67
(60, 90>	5	6	83,33	16,67
(90, 130>	8	26	92,31	7,69
(130, 517>	15	40	100,00	0,00

Opracowanie własne na podstawie materiału źródłowego.

Ryc. 2. Miejscowości o potwierdzonych kontaktach z Sandomierzem. Skala regionalna. Opracowanie własne na podstawie danych wektorowych z portalu Atlas Fontium oraz materiału źródłowego.

Wyniki i dyskusja

Mieszczanie sandomierscy prowadzili interesy o dosyć dużym zasięgu przestrzennym. Wśród ich partnerów biznesowych pojawiają się mieszkańcy najważniejszych ośrodków gospodarczych kraju, takich jak Kraków, Poznań, Gdańsk, Warszawa, Lublin i Lwów (ryc. 1). Na uwagę zasługuje też obecność w zestawieniu kilku dosyć odległych miast o mniejszym znaczeniu niż wyżej wymienione, na przykład Krzepic, Nowego Sącza czy Zamościa. Jednocześnie jednak trzeba przyznać, że zasięg oddziaływania Sandomierza był ograniczony przede wszystkim do centralnej Małopolski. Potwierdza to wcześniejsze spostrzeżenia historiografii, że Sandomierz był ważnym ośrodkiem handlu regionalnego (Małecki 1968).

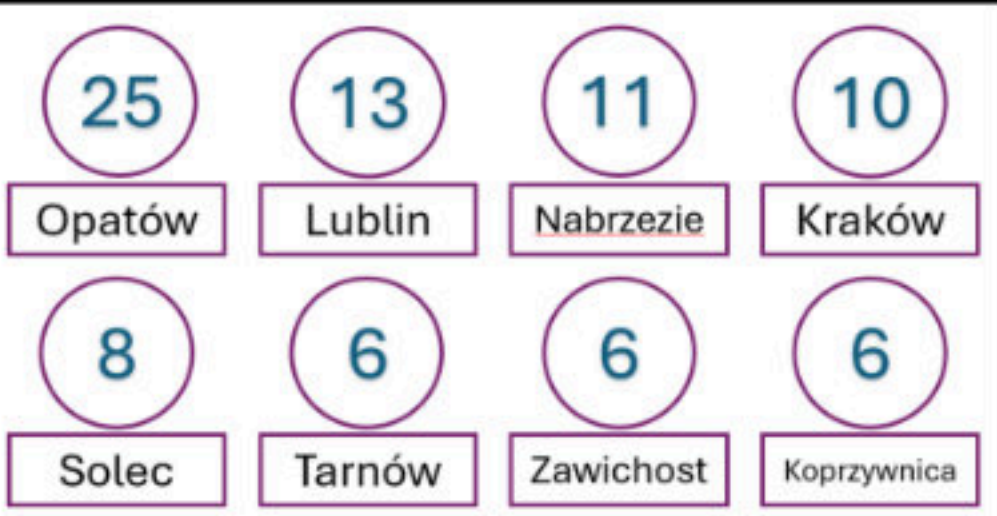
W skali regionalnej mieszczanie sandomierscy utrzymywali kontakty z w zasadzie wszystkimi dużymi miastami (ryc. 2). Brakuje natomiast wzmianek źródłowych na temat kooperacji z mieszkańcami mniejszych ośrodków, nawet tych bardzo bliskich, jak Gliniany, Lasocin czy Janikowo. Może to wskazywać na to, że w XVI wieku nie wykształciły one pełni funkcji miejskich. Wśród partnerów gospodarczych Sandomierza wyróżnia się przede wszystkim Opatów (ryc. 3). Ze względnie dużą częstotliwością pojawiały się też wzmianki o kontaktach z Koprzywnicą oraz Zawichostem. Daje to pewne pojęcie o kierunkach i charakterze prowadzenia interesów; wszystkie te miasta były bowiem pierwszymi ośrodkami miejskimi, do których docierało się po opuszczeniu Sandomierza, o ile jechało się wzdłuż głównych szlaków handlowych.

Widoczne jest duże zagęszczenie miejscowości utrzymujących potwierdzone kontakty z Sandomierzem w odległości do 30 kilometrów od tego ośrodka (tab. 1). Wsie wśród tych miejscowości mają jednak przewagę tylko na dystansie do ok. 20 kilometrów. Dlatego też przyjąć trzeba, że bezpośrednie zaplecze gospodarcze Sandomierza składało się z ziem leżących w zasięgu około 10–15 kilometrów od miejskiego rynku. Zwraca przy tym uwagę, że choć Sandomierz położony był w pobliżu granicy dwóch województw: sandomierskiego i lubelskiego, to wśród pojawiających się w księgach sądowych miejscowości wiejskich dominują te, które zlokalizowane były w województwie sandomierskim. Należy zadać pytanie, czy możliwe jest, by granice administracyjne miały tak duży wpływ na zasięg gospodarczego oddziaływania miasta.

Podsumowanie

Przeprowadzone analizy dostarczają kilku ważnych informacji, na które raz jeszcze należy zwrócić uwagę. Bezpośrednie zaplecze ekonomiczne miasta średniej wielkości w XVI-wiecznej Rzeczypospolitej równało się zapewne obszarowi o promieniu kilkunastu kilometrów, co odpowiadało standardom zachodnio-europejskim (zob. Chalklin 2008). Głównymi partnerami handlowymi Sandomierza były najbliższe względem niego miasta mniejszej wielkości. Zapewne zależność pomiędzy nimi miała charakter hierarchiczny. Jednocześnie Sandomierz prowadził interesy z ośrodkami wyższego rzędu.

Braudel F., 1976, *Morze Śródziemne i świat śródziemnomorski w epoce Filipa II*, t. 1, tłum. T. Mrówczyński, Gdańsk; Chalklin C.W., 2008, *South-East*, w: *The Cambridge Urban History of Britain*, t. 2 (1540–1840), red. P. Clark, Cambridge, s. 49–66; Dyer A., 2008, *Small market towns 1540–1700*, w: *The Cambridge Urban...*, s. 425–450; Małecki J., 1968, *Związki handlowe miast polskich z Gdańskiem w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, Wrocław; Miodunka P., 2017, *Demograficzny i gospodarczy potencjał małych miast południowej Polski od końca XVI do początku XIX wieku*, "Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych" 78, s. 131–161.

Ryc. 3. Miejscowości o najbardziej intensywnych kontaktach z Sandomierzem wraz z liczbą wzmianek źródłowych. Opracowanie własne na podstawie materiału źródłowego.

Wykorzystane materiały źródłowe

Archiwum Narodowe w Krakowie, Akta miasta Pilzna (112), rkps 52, 66; zesp. 121, rkps 121, 211, 212.

Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu, rkps 246 II, 249 II, 250 II, 251 II, 531, 571, 574, 573, 580, 663, 805–813, 834.